

Şemsettin Günaltay Hükümeti

Şemsettin Gunaltay Government

ÖZET

Bu çalışmada 15 Ocak 1949'dan 15 Mayıs 1950'ye kadar olan Şemsettin Günaltay hükümetinin iç politika, dış politika ve ekonomi alanındaki gelişmeleri ele alınmıştır. Şemsettin Günaltay hükümet programında yeni bir seçim yasası çıkarılacağını, din ve vicdan özgürlüğüne ağırlık vereceğini ve ekonomi alanında özel teşebbüsü geliştireceğini vurgulanmıştır. 15 Ocak'ta imam hatip kurslarının açılması, 2 Şubat 1949'da din derslerinin ilköğretime konulması ve 5 Haziran 1949'da Ankara'da İlahiyat Fakültesinin açılması hükümetin din konusunda yaptığı faaliyetlerdir. İç politikada ise hükümet yeni bir seçim yasası çıkarması önemli bir evre teşkil etmiştir. Açık oy gizli sayım oy yerine gizli oy açık sayım ilkesini seçimlerin demokratikleşmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır. Dış politikada ise 1949 yılının ağustos ayında Avrupa Konseyine katılarak Atlantik Paktına katılma çalışmalarına büyük bir katkı sunmuştur. Ekonomide ise Türkiye Sınai Kalkınma Bankasını kurarak ilk özel kalkınma bankasının temelleri atılmıştır. Bu gelişmelere rağmen iç politikadaki istikrasızlığı, muhalefetin yükselişini önleyemeyen ve ekonomik sorunları çözemeyen Şemsettin Günaltay Hükümeti 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri kaybetmiştir. 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı sona ermiş ve Demokrat Parti Dönemi başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Şemsettin Günaltay, Hükümet, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti

ABSTRACT

In this study, the developments in the domestic policy, foreign policy and economy of the government of Şemsettin Gunaltay from January 15, 1949, to May 15, 1950, are discussed. Şemsettin Gunaltay emphasized that a new election law would be enacted in the government program, that he would focus on freedom of religion and conscience, and that he would develop private enterprise in the field of economy. The opening of imam-hatip courses on January 15, the introduction of religion courses in primary education on February 2, 1949, and the opening of the Faculty of Theology in Ankara on June 5, 1949, are the activities of the government in the field of religion. In domestic politics, the government's enactment of a new election law constituted an important phase. An important step has been taken towards the democratization of the elections, using the principle of open counting instead of open ballot. In foreign policy, he joined the Council of Europe in August 1949 and made a great contribution to the efforts to join the Atlantic Pact. In the economy, the foundations of the first private development bank were laid by establishing the Industrial Development Bank of Turkey. Despite these developments, the government of Şemsettin Gunaltay, which could not prevent the instability in domestic politics, the rise of the opposition and solve the economic problems, lost the elections held on 14 May 1950. The 27-year Republican People's Party government came to an end and the Democratic Party Period began.

Keywords: Şemsettin Gunaltay, Government, Republican People's Party, Democrat Party

GİRİŞ

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümünden bir gün sonra Cumhurbaşkanı vekili olan Abdülhalik Renda Meclisi toplantıya çağırılmıştır. Bu toplantıda Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. TBMM'de bulunan 387 milletvekilinden 348'i toplantıya katılmıştır ve hepsi oyunu İsmet İnönü'ye vermişlerdir. İnönü aynı gün Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Celal Bayar ise ikinci kez başbakan olmuş ve önceki kabineden farklı olarak iki bakanlığı değiştirmiştir. Birincisi dışişleri bakanlığı, ikincisi de içişleri bakanlığıdır. Önceki kabinede Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Arasın yerine Şükrü Saraçoğlu görevlendirilmiştir. İçişlerine ise Şükrü Kaya'nın yerine Refik Saydam görevlendirilmiştir.

Bayar hükümeti 2,5 ay görevde kalmıştır. Celal Bayar'ın istifasının nedeninin İsmet İnönü olduğu iddia edilmiştir. İnönü günlüğünde bu durumu şöyle belirtir: "Asıl mesele, Celal Bayar'ın mali ve iktisadi politikası idi. Demagojiye fazla yer vererek başlamış olan bu iktisadi politika, hiçbir temele dayanmıyor. Devletin mali vaziyeti esasından harap oluyordu. Ticaret, mali para harap olmuştu. Eğer mali ve iktisadi anlayışını salim bir istikamete sevk etmek

Cenk Mısırhoğlu¹

How to Cite This Article

Mısırhoğlu, C. (2023). "Şemsettin Günaltay Hükümeti" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:114; pp:8078-8091. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.71428>

Arrival: 02 July 2023

Published: 31 August 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doktora Öğrencisi., Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000 0001 9007 0720

ümidim olsaydı, kendisini uzun müddet muhafaza edecektim. Sabahleyin erkenden Celal Bayar'ı çağırdım. Seçim ile yeni hükümetle gitmek lüzumunu söyledim; kabul etti".²

GÜNTAY HÜKÜMETİNE KADAR İNÖNÜ DÖNEMİ HÜKÜMETLERİ

Refik Saydam Hükümeti

25 Ocak 1939'da Celal Bayar istifa edince İsmet İnönü hükümeti oluşturma vazifesini Refik Saydam'a vermiştir. Saydam hükümetinin kurulmasından kısa bir süre sonra İnönü ikamet ettiği Pembe köşkten ayrılıp Cumhurbaşkanlığı köşküne taşınmıştır. Bu durum İnönü'nün "Milli Şef" olarak otoritesini tam olarak sağladığını göstermek olarak yorumlanmıştır. Refik Saydam hükümeti döneminde en büyük gelişme Köy Enstitüleri kanunu olmuştur. Bu kanunun sebebi kısa süre içinde fazla sayıda öğretmen yetiştirmek, kırsal bölgede eğitim sorununu devlet bütçesine fazla maliyet getirmeden çözmektir. Köy Enstitüleri kanunu büyük tartışmaya rağmen mecliste kabul edilmiştir. Bu durum Milli Şef döneminin başlangıcında parti içinde bir sessiz muhalefet olduğunu göstermektedir.

Şükrü Saraçoğlu Hükümeti

Refik Saydam aniden ölünce yerine bu hükümette Dışişleri Bakanı olan 9 Temmuz 1942 tarihinde Şükrü Saraçoğlu Başbakanlığa İnönü tarafından atanmıştır. Bu dönemde meclis seçim kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun özelliği cumhuriyet tarihinde kabul edilmiş bütünsellik taşıyan ilk intihap yasasıdır. Bu zamana kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde yaklaşık yirmi yıl süresince bütün seçimler 1908 tarihli İntihap-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkati yasasına dayanmaktadır.

Saraçoğlu hükümeti döneminde İkinci Dünya Savaşının etkisi sebebiyle ekonomik sorunlara çare bulabilmek için Milli Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Milli Koruma Kanunuyla devletin ekonomiye müdahale olanakları genişlemiş ve buna karşın özel sektör devletin etkisi altına girmiştir. Varlık vergisi kanunu ise İkinci Dünya Savaşının başından itibaren bu süre zarfında elde edilen mal ve kazançlara iktidar tarafından el konulmasına olanak veren bir yasadır.³

Saraçoğlu hükümetinin diğer gelişmelerine bakıldığında o dönemde pek rastlanmayan türden yazı ve haberler rol oynamıştır. 1943 yılında Tan ve Vatan gazetelerinde demokrasi ve faşizme ilişkin yazılar yazılmıştır. Diğer yandan DTCF'de bazı öğretim üyeleri tarafından (Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil, Behice Boran) Adımlar Dergisini yayımlamıştır. Bu dergi ilk başta sanat ve edebiyat dergisi olarak yayınlanmışsa da daha sonra ırkçılık, faşizm, demokrasi ve özgürlük gibi hususla yer vermiştir.

1944 yılında mart ayında Saraçoğlu hükümeti için yapılan güven oylamasında 251 kabul oyuna karşı, 57 ret oyu verilmiştir. Bu durum parti içindeki muhalefetin daha da güçlendiğini ve yeniden çok partili hayata geçileceğinin bir belirtisi olmuştur. Aynı yıl mayıs ayı içinde "İrkçılık ve Turancılık" davası olmuştur. Savaş yıllarında Almanya ile iş birliği yapılmasını öneren ve yakın münasebetlerde bulunan bir grup Turancı, Almanya'nın savaşta yenilmesi kesin olunca hükümete karşı tertip kurdukları ve hükümeti yıkarak iktidara geçmeye çalıştıkları iddiası ile tutuklanmışlardır. Ayrıca bu olay sebebiyle Tan, Vatan Gazetesi, Adımlar, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Barış Dünyası mecmuaları kapatılmıştır.⁴

1945 yılında döneminde önemli bir gelişme olmuştur. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu sırasında ilk defa bütçeye karşı oy verilmiştir. Bu gelişmeleri tamamlayan en önemli olay Dörtlü Takrirdir. Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi dönemin önemli muhalif siyasetçilerin imzalarını taşıyan bu karar çok partili siyasi döneme geçilmesinde önemli bir adım teşkil etmiştir. Dörtlü Takrir meclis grubunda onaylanmayıp, Çiftçiye Topraklandırma Kanunu kabul edilince CHP'de parti içi muhalefet ayrılma noktasına gelmiştir. Bu gelişmelerden sonra kurulan ilk fırka 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi olmuştur. Bu parti örgütlenme yoluna gitmiş, fakat CHP karşısında bir varlık gösterememiştir.

İnönü bu gelişmeler üzerine 1 Kasım 1945'te meclis açılış konuşmasında demokrasiye geçiş konusuna değinmiş ve Türk demokrasisinin en önemli eksikliğinin iktidar karşısında bir fırkanın var olmaması şeklinde ifade etmiştir. Nitekim 7 Ocak 1946'da İnönü'nün kasım ayındaki konuşmalarından yararlanılarak Dörtlü Takririn sahipleri Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından DP kurulmuştur.⁵

DP'nin kurulmasını CHP olumlu karşılamıştır. CHP DP'yi iktidar ve yönetimi denetleyecek yeni bir denetim aracı olarak görmüştür. 1946 yılı mayıs ayında CHP 2. Olağanüstü kurultayı Ankara'da toplanmıştır. Bu kurultayın

² Turan, Şerafettin. (1999) Türk **Devrim Tarihi**, 4. Cilt, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, s. 16-29.

³ Koçak, Cemil. (2003) "Siyasal Tarih (1923-1950)", **Yakınçağ Türkiye Tarihi I 1908-1980**, Milliyet Kitaplığı, İstanbul, s. 168-171.

⁴ Koçak, a.g.m., s. 171-174.

⁵ Unat, Kadri. (2017) "Atatürk Sonrası Türkiye", **Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 265-266.

toplanmasındaki hedef CHP'nin yapısında çok partili yaşama uyum sağlayacak bazı farklılıklar gerçekleştirmektir. Bu amaçla kurultayda İnönü'nün teklifi üzerine "Değişmez Genel Başkan" ve "Milli Şef" unvanları kaldırılmıştır. Diğer önemli bir değişiklik de CHP Genel Başkanlığı seçiminin her dört senede bir yapılacak parti kurultayında serbest seçim yolu ile belirlenmesidir. Kurultayda İnönü CHP Genel Başkanlığına, Başbakan Şükrü Saraçoğlu genel başkan vekilliğine ve Nafi Atif Kansu'da Genel Sekreterliğe getirilmiştir. Kurultayda seçim kararı da alınmıştır. DP ise tek dereceli seçim güvenliği konularında ısrar etmiştir. Bu durum üzerine haziranda genel seçimlerin tek dereceli olması kabul edilmiş, ancak seçim sistemi çoğunluk sistemi olarak kalmıştır. Ayrıca muhalefetin talep ettiği gizli oy- açık sayım önerisi reddedilmiştir.⁶

DP seçim yaklaşırken Genel Başkan Celal Bayar Tevfik Rüştü Aras ile Mareşal Fevzi Çakmağı ziyaret etmişlerdir. Çakmağı DP'nin listesinden seçime girme konusunda ikna etmeye çalışmışlardır. Bu gelişmeler üzerine Fevzi Çakmak listeden bağımsız olarak seçime girmiştir.⁷

1946 yılında 21 Temmuz günü milletvekili genel seçimi yapılmıştır. Seçimler sonucunda CHP 395, DP 66 ve Bağımsızlar 4 milletvekili çıkarmışlardır. Seçim sonuçlarının lan edilmesiyle birlikte DP CHP'yi seçimlere hile ve baskı karıştırdığı gerekçesi ile itham etmiştir. DP'nin şiddetli itirazı ve yoğun protesto rağmen sonuç değişmemiştir. Fakat 1946 genel seçimleri Türk demokrasi tarihine usulsüz seçim olarak geçmiştir.

Recep Peker Hükümeti

İnönü seçimlerden sonra Şükrü Saraçoğlu'nu vazifeden almış yerine Recep Peker'i getirmiştir. TBMM 5 Ağustos 1946 tarihinde toplanmıştır. Toplantıda Cumhurbaşkanlığı seçimi konusu görüşülmüştür. CHP yeniden İnönü'yü aday göstermiş, DP ise 1946 seçiminde İstanbul milletvekili seçilen Mareşal Fevzi Çakmağı aday göstermiştir. Yapılan oylama sonucunda İnönü tekrar cumhurbaşkanı olmuştur. Ayrıca TBMM Başkanlığına CHP adayı Kazım Karabekir getirilmiştir.

Seçimlerden kısa bir süre sonra DP 7 Ocak 1947 tarihinde I. Büyük Kongresini Ankara'da yapmıştır. Kongrede Genel Başkan Celal Bayar konuşma yapmıştır. Konuşmasında tek parti yönetiminin zarar ve aksaklıklarına değinmiş, milletin anayasadan aldığı haklarını kullanarak yönetim üzerinde kontrol sağlamak üzere DP'yi kurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca CHP'nin seçim tarihini öne alarak yolsuzluklarla dolu bir seçim yaptığını ve sıkıyönetim aracılığı muhalefet üzerinde baskı kurduğuna değinmiştir. Kongrede Bayar'ın ortaya koyduğu sorunların görüşülmesi için özel bir komisyon kurulmuştur. Ancak komisyon çalışmaları sırasında iki değişik görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüş yönetimce uygulanmakta olan politikayı savunmuştur, ikinci görüş ise yönetimin uyguladığı politikayı eleştirmiş ve iktidara karşı sert davranılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine kongrede iki taraf arasında uzlaşma sağlandı ve "Hürriyet Misakı" adı verilen beyanname kabul edilmiştir.⁸

6 Nisan 1947 günü ara seçimler yapılmıştır. İstanbul, Kastamonu, Tekirdağ ve Balıkesir'de kısmi seçimler yapılmış ve bu seçime DP katılmamıştır. Bunun üzerine Başbakan Recep Peker konuşma yapmıştır. Peker seçime katılmanın vatandaşlık görevini olduğunu, seçime gelmemeyi siperdeki askerinin görevini bırakmasına benzetmiş ve İstiklal Mahkemeleri Kanununun halen yürürlükte olduğunu söylemiştir. DP lideri Celal Bayar ise idari baskıdan şikâyet etmiş ve Peker'e ayrı siyasi görüşlere mensup olanların eşit haklara sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Peker bu iddiaları reddetmiştir. Celal Bayar ise hükümetin bir terör kabinesi haline geldiğini ve demokrasiye yöneltlen adımların durdurulduğunu ifade etmiştir. Peker bu duruma çok sinirlenmiş: "*Demokrat Parti Başkanının bir muhalif partinin kanuni mücadele yollarının daraltılmış olduğu memleketimizde imkânsızlıklar karşısında dolup taşmak ihtimallerinden bahsedisinde ayaklandıracı rolün hala nasıl yaşadığını bütün yurttaşlar sezeceklerdir. Bu ruhu taşıyanlar ve yayanlar hükümeti iç nizamı korumada daha dikkatli olmaya sevk ettikten sonra kanuni huzur ve emniyet tedbirlerini terör diye vasıflandırmakla anarşinin zehir yatağına düşmüş olmuyorlar mı*" cevabını vermiştir.

İsmet İnönü Recep Peker ve Celal Bayar arasındaki gergin havayı yumuşatmak için bu olayları çözmek için yöntem aramıştır. İktidar ile muhalefet arasında diyalog kurulmasını istemiştir. İnönü iki tarafla tek tek görüşmüş ve aralarındaki gergin havayı yumuşatmıştır. 12 Temmuz Bildirisini yayımlamıştır. Bildiride iktidarla muhalefet arasında bir diyalog kurulduğunu, iki tarafın bir dereceye kadar haklı olduklarını kabul etmiştir. Ayrıca muhalefetin iktidar tarafından varlığı yasallaştırılmıştır.⁹

⁶ Koçak, a.g.m., s. 181-182.

⁷ Çaylak Adem- Nişancı Şükrü. (2009) "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş Mi Siyasal Rejimin Restorasyonu mu?", *Osmanlıdan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika*, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, s. 312.

⁸ Koçak, a.g.m., s. 183-184.

⁹ Burçak Rıfki Salim. (1979) *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Olgaç Yayınevi, Ankara, s. 116-135.

Hasan Saka Hükümeti

12 Temmuz bildirisinden sonra Recep Peker'e güven azalmıştır. 26 Ağustos'ta yapılan güven oylamasında Peker hükümeti 303 kabul, 35 ret oyu almıştır. Bu gelişmeler üzerine İnönü 9 Eylül'de Recep Peker'i görevden almıştır. Yerine Hasan Saka Başbakan olarak görevlendirilmiş ve o da kabineyi 10 Eylül'de kurmuştur. Hasan Saka tecrübeli ve liberal bir devlet adamıdır. Sırasıyla maliye, ticaret ve dışişleri bakanlığı yapmıştır. Hasan Saka hükümeti tek dereceli seçim, 12 Temmuz beyannamesinin iç politikaya etkisi ve ekonomik sorunları çözmeyi hedeflemiştir.

Yeni hükümet kurulduktan sonra İnönü Doğu Gezisine çıkmıştır. Gezi çıkarken DP Muğla Milletvekili Nuri Özsan'ı yanında götürmüştür. İnönü doğu gezisinde partisinden tarafsız olmalarını ve muhalefet partisine adil davranmalarını istemiştir.¹⁰

17 Kasım 1947'de CHP'nin 7. Kurultayı toplanmıştır. İnönü kurultayda konuşma yapmış, parti başkanlığı ile cumhurbaşkanlığının ayrılmasını ve kurultayda seçilecek birinin bütün yetkiyle parti genel başkanlığı yapılmasını teklif etmiştir. Bu konu hakkında partide iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bir kesim İnönü'nün genel başkanlığı bırakması gerektiğini savunmuş, başka kesim de İnönü'nün partiyle bütünleştiğini cumhurbaşkanı görevi ile parti genel başkanlığını ikisini bir arada yürütme görevini devam edebileceğini ileri sürmüşlerdir. Kurultayda din konusuna da değinilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının devlet kurumu olmaktan çıkarılması ve özerk yapıya kavuşturulması istenilmiştir. Ayrıca kurultayda MEB tarafından ilkokullara din dersinin konulması önerilmiş, ilahiyat fakültesinin açılması zorunluluğuna işaret edilmiştir. Kurultayda alınan bu kararlar 1948'de imam hatip kurslarının açılmasına, ilkokullara seçmeli din dersinin konulmasına ön zemin oluşturmuştur.¹¹

DP ise bölünmeler söz konusuydu. Bayar "*parti içindeki aşırıları atarsak parti daha da sağlamlaşır*" demiştir. Bu gergin ortamda Ocak 1948 yılında Kenan Öner'in İstanbul il başkanlığından istifasıyla alevlenmiştir. Kenan Öner Bayar ile İnönü'nün gizlice uzlaştığını, ikisi arasına danışıklı dövüş olduğunu CHP'lilerin DP'lilere iyi davranmasının nedeninin bu olduğunu ileri sürmüştür. Bayar'ı temsil eden grup ile bu gruba karşı mücadele şeklini almıştır. DP Haysiyet Divanı 10 Mart 1948 tarihinde aldığı karar sonucunda 5 milletvekilini ihraç etmiştir. ¹²

Çıkarılan isimler şunlardır: Afyon Mebusu Sadık Aldoğan, İstanbul mebusları Kemal Silivri ile Osman Nuri Köni, Muğla mebusları Necat Erdem ve Mithat Sakaroğlu'dur. Haysiyet divanının kararını verdiği gün DP Genel İdare kurulundan İstanbul Mebusu Enis Akaygen, Eskişehir mebusları Emin Sazak ile Ahmet Oğuz, Kütahya Mebusu Ahmet Tatlıkılıç, Afyon Mebusu Hasan Dinçer ortak bir istifa mektubu ile partiden ayrılmışlardır. Ayrıca bu istifaları destekleyen Afyon mebusları Mehmet Aşkar ile Şahin Laçın, Burdur Mebusu Ahmet Çınar, Çanakkale mebusları Ali Rıza Kırsever ile Behçet Gökçen, Edirne Bahattin Öğütmen, Fethi Erimçağ ve Mehmet Öktem, İçel Mebusu Haydar Aslan, Muğla mebusu de bir gün sonra da bunlarda ihraç edilip mecliste bağımsız grubunu oluşturmuşlardır.

İstifa edenlerin üyelerin yeni bir parti kuracakları söylentisi beklentisi doğmuştur. Nitekim 6 Temmuz 1948 tarihinde DP'den ayrılanların ve uzaklaştırılanların bir kısmı Millet Partisini kurmuştur. MP'nin kurucuları şunlardır: İstanbul mebusları Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Osman Nuri Köni, Hikmet Bayur, Eski DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, Osman Bölükbaşı ve Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'dır. Fahri Başkanlığa Fevzi Çakmak, Genel Başkanlığa Hikmet Bayur getirilmiştir. Diğer üyelere bakıldığında Sinop Mebusu Yusuf Kemal Tengirşenk, Kütahya Mebusu Ahmet Tahtakılıç, Afyon mebusları Hasan Dinçer ile Şahin Laçın gibi isimler vardır. Partiyi kuran ve katılan isimlere bakıldığında MP DP'den üyelerinden oluşmuş bir partidir.

Hikmet Bayur parti görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: "*Halk bugünkü muhalefetten şüphe etmektedir. Bu durumdan memleket düşmanları ve komünist propagandacıları faydalanmaktadır. Temiz ve samimi bir muhalefet komünist propagandasına karşı kesin bir panzehirdir. Yeni hiçbir esaslı fikir ileri sürmeden ve belirli hedefler göstermeden yalnız iktidarı devirip yerine geçmek için yapılan muhalefet artık aydınlarca ve halkça kâfi görülmemektedir*".¹³

Hasan Saka hükümetinin 10 aylık faaliyetinden sonra 8 Haziran 1948 tarihinde çekilmiş ve aynı gün II. Hasan Saka hükümeti kurmuştur. İkinci kabinesinde Nihat Erim Bayındırlık Bakanı, Cavit Oral Tarım Bakanı kabinede

¹⁰ Ahmad, Feroz. (2015) **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, 5. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, s. 43-44.

¹¹ Uzun, Hakan. "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, cilt 12, sayı 25 (Güz 2012), s. 101-139.

¹² Ahmad, a.g.e., s. 45-46.

¹³ Burçak, a.g.e., s. 153-157.

değiştirilen isimlerdir. Yeni kabine DP'lilerin ilgisini çekememiştir. DP lideri Celal Bayar günden güne kötüye giden ekonomik durumu bu hükümetin değiştiremeyeceğini belirtmiştir.¹⁴

Bu gelişmeler karşın Hasan Saka hükümeti yeni bir seçim yasası hazırlamıştır. Gizli oy ve açık sayım önerisi getirilmiştir. 8 Temmuz'da yasalasmıştır. Hasan Saka hükümeti seçim kanunu yasalastıktan sonra 16 Ekim 1948 günü erken seçim kararı almıştır. 16 Ekim günü 13 ilde yapılan: Ankara, Aydın, Bolu, Erzincan, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kastamonu, Mardin, Malatya, Ordu, Tokat, Yozgat'ta yapılan seçimleri CHP kazanmış ve muhalefet partileri katılmamıştır. Fakat seçime katılma oranı çok düşük olmuştur. Ulus Gazetesi Aydında %27,73, Mardin'de %28, İstanbul'da %29 olduğunu söylemiştir. Muhalefet gazeteleri ise seçime katılım oranının %7-8 arasında olduğunu söylemişlerdir.¹⁵

Ekonomik sorunları ve politik istikrarsızlığı çözemeyen Hasan Saka hükümeti 14 Ocak 1949'da ikinci kez istifa etmiştir.¹⁶

GÜNALTAY HÜKÜMETİ GELİŞMELERİ

Hasan Saka istifa edince İnönü Başbakanlığı ilkin Hilmi Uran'a teklif etmiştir ve fakat Uran kabul etmeyince bu defa onun önerisi üzerine Şemsettin Günaltay'ı başbakanlığa getirmiştir.¹⁷ 16 Ekim 1949 İsmet İnönü "*Yeni hükümetin teşkiline Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay memur edilmiş ve yeni bakanların seçilmesi kendisine bildirilmiş olduğunu saygı ile arz ederim*" demiştir ve 16 Ekim 1949'da Şemsettin Günaltay hükümeti kurulmuştur. Kabine şu isimlerden oluşmuştur:

Başbakan: Şemsettin Günaltay (Sivas Mebusu)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Nihat Erim (Kocaeli Mebusu)

Devlet Bakanı: Nurullah Esat Sümer (Antalya Mebusu) 7.6.1949'a kadar bakanlık yapmıştır. Bu tarihten sonra Cemil Sait Barlas (Gaziantep milletvekili)

Adalet Bakanı: Fuat Sirmen (Rize Mebusu)

Milli Savunma Bakanı: Hüsnü Çakır (Samsun Mebusu)

İçişleri Bakanı: Emin Erişirgil (Zonguldak Mebusu)

Maliye Bakanı: İsmail Rüştü Aksal (Kocaeli Mebusu)

Dışişleri Bakanı: Necmettin Sadak (Sivas Mebusu)

Milli Eğitim Bakanı: Tahsin Banguoğlu (Bingöl Mebusu)

Bayındırlık Bakanı: Şevket Adalan (İzmir Mebusu)

Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Cemil Sait Barlas (Gaziantep Mebusu) 7.6.1949'a kadar bakanlık yapmıştır. Bu tarihten sonra Vedat Dicleli (Diyarbakır Mebusu) bakanlık yapmıştır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Kemali Bayazıt (Maraş Mebusu)

Gümrük ve Tekel Bakanı: Fazıl Şerafettin Bürge (Kocaeli Mebusu)

Tarım Bakanı: Cavit Oral (Adana Mebusu)

Ulaştırma Bakanı: Kemal Satır (Adana Mebusu)

Çalışma Bakanı: Reşat Şemsettin Sirer (Sivas Mebusu)

İşletmeler Bakanı: Münir Birsal (İzmir Mebusu)¹⁸

Şemsettin Günaltay hayatı hakkında bakıldığında 1883 yılında Erzincan'da doğmuştur. 1905 yılında Darulmuallimi Aliye'nin Fen şubesini birincilikle bitirmiştir. Günaltay üniversiteden mezun olduktan sonra İsviçre Lozan fizik alanında öğrenim görmüş ve yurda döndüğünde 1914 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesinde Türk Tarihi ve İslam Medeniyeti hocası olarak ders vermiş ve daha sonra İlahiyat Fakültesi Dekanlığına atanmıştır. 1915 yılında siyasete girmiş ve İttihat Terakki Partisinden Bilecik mebusu olarak seçilmiş ve Meclisi Mebusanın kapatılmasına kadar bu görevini sürdürmüştür. 1923 yılında Cumhuriyet İlanından sonra Sivas mebusu olarak meclise girmiş ve

¹⁴ Ahmad, a.g.e., s. 46.

¹⁵ Burçak, a.g.e., s. 162-163.

¹⁶ Ahmad, a.g.e., s. 47.

¹⁷ Burçak, a.g.e., s. 166.

¹⁸ Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, (1978) *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s. 171-172.

1923-1954 yılları arası yedi dönem Sivas milletvekilliği, bir dönemde Erzincan mebusluğu yapmıştır. 27 Mayıs 1960'tan sonra Milli Birlik Komitesi tarafından temsilciler meclisi üyeliğine seçilmiş ve 1961 yılındaki seçimlerde CHP İstanbul senatörü olarak seçilmiştir. Fakat görevine başlamadan aynı yıl içinde vefat etmiştir.

Günaltay milletvekilliğinin yanı sıra akademik çalışmalarına devam etmiş önce İstanbul Üniversitesinde daha sonra da Ankara Üniversitesinde profesörlüğüne devam ederek tarih derslerine girmiştir. Günaltay Türk İslam Tarihi, Cumhuriyet döneminde Anadolu, Mezopotamya uygarlığı ve İran'ın eski tarihi üzerinde akademik çalışmalar yapmıştır. Ayrıca 1941 yılından 1961 yılına kadar Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yapmıştır.¹⁹

Şemsettin Günaltay hükümetinin Hasan Saka hükümetinden büyük bir farkı yoktur. 15 bakandan 11'i Hasan Saka hükümetinin bakanıdır. Yalnız 5 bakan kabine dışında kalmıştır. Bunlardan biri Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçudur yerine Eski Bayındırlık Bakanı Nihat Erim gelmiştir. İkinci ise İçişleri Bakanı olan Münir Hüsrev Göredir. Yerine Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Emin Erişirgil gelmiştir. Üçüncüsü Cavit Ekindir. Ekonomi Bakanlığı Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı olarak değiştirilmiş yerine Cemil Sait Barlas gelmiştir. Dördüncüsü Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Baltadır. Yerine eski Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer gelmiştir. Beşincisi Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek'tir. Yerine Kemal Satır gelmiştir.²⁰

Şemsettin Günaltay 24 Ocak 1949'da hükümet programında: *“Gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın geleceği yaklaştıracak önlemleri daima artan bir kararlılıkla almak bizim de vazifemiz olacaktır. Günaltay CHP kurultayında alınan din öğretimi konusuna açıklık getirmiş: “Türk inkılabının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini mukaddes tutarız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemektedir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirlenmesine asla meydan vermeyeceğiz. Dinin siyasete ve şahsi menfaatlere alet edilmesine müsamaha etmeyeceğiz. Bu konuda alınması gerekli sayacağımız tedbirleri yüksek tasvibinize sunmakta tereddüt etmeyeceğiz. Her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır. Fakat kanaatler ve düşünceler, kanunlarımızın yasak ettiği tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı zaman, en ağır suç sayılacaktır. Bu husustaki kanunlar da kısa zamanda Büyük Meclise sunulacaktır”.*²¹Günaltay bu konuşmalarında din ve vicdan özgürlüğüne ağırlık vereceğini, isteğe bağlı din öğretiminin ve İmam Hatip kurslarının açılacağını belirtmiştir.²²

Hükümet programında ayrıca seçim ve basın yasalarında değişiklik yapılacağı, memurların halkın işlerini çabuk yapmaları ve kolaylık göstermeleri için Memur Muhakematı yasası çıkarılacağı ve iktisat alanında ise özel sektörün geliştirileceği ve ithalatın azaltılacağı vurgulanmıştır.²³

CHP Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar hükümet programına mecliste büyük bir eleştiri yapmıştır. Konuşmasında *“Dış siyaset hariç şimdiye kadar gelen hükümetler hiçbir esaslı ekonomik başarı gösterememiştir. Gereken tedbirleri ne yerinde ne de zamanında alamamışlardır, sadece vaatlerde bulunmuşlardır. İyi niyet yeterli değildir ve ben artık birbiri ardı sıra iflas eden iyi niyetler dizisine körü körüne inanmıyorum.”* Demokrasi konusuna da değinmiş *“Yapılacak ilk iş ihtilal havası ile yapılmış anayasayı değiştirmek ve seçim güvenliğini sağlamaktır.”* Altı ilke konusunda da fikirlerini belirtmiş: *“hükümetler gün geçtikçe altı ilkedden ayrılıyorlar. Bu hükümetin kuruluş tarzı açıkça gösteriyor ki CHP yöneticileri artık bu ilkelere uyamaz hale geldiler. Niçin altı ilkedden yalnız laiklik konusunda güvence verilmiştir. Demek ki bundan kuşku duyulmuştur”.* Konuşmasını bitirip CHP Erzincan milletvekilliğinden istifa edeceğini meclise bildirmiştir.²⁴

Behçet Kemal Çağlar istifasından bir gün sonra *“Vicdanen bu hareketi yapmak zorunda idim. Şimdi tamamen müsterihim. İdeallerim için fikir adamı olarak kanun çerçevesi içinde elbette çalışacağım. Gizli hiçbir fikrim yoktur. Dün mecliste ne söyledimse vaziyet aynen o dur”.*²⁵

Hükümetin 24 Ocak'ta 349 güven, 42 olumsuz oya karşı güvenoyunu almıştır. Bir süre sonra 4 Şubat'ta Ticani Tarikatı üyesi 2 kişi TBMM dinleyici locasında 2 kişi Arapça ezan okumuştur. 11 Şubat'ta ise Yozgat Büyük

¹⁹ Nurçin, Emrah. **Mehmet Şemsettin Günaltay Hükümeti (1949-1950)**, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 263-264.

²⁰ Goloğlu, Mahmut. (1982) **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Birinci Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, s. 246.

²¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 16, Toplantı: 3, Otuz altıncı Birleşim, 24.01.1949, s. 168.

²² Turan, a.g.e., s. 263-264.

²³ Çufalı, Mustafa. (2004) **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi**, Birinci Baskı, Babil Yayıncılık, Ankara, s. 131.

²⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem VIII, Toplantı 3, s. 172-174.

²⁵ Yeni Sabah Gazetesi, 26 Ocak 1949.

Camide Arapça ezan okunmuştur. Basında bu durum çok tepki çekmiştir. DP İstanbul Milletvekili Cihat Baban ise olayın belli çevrelerin bir düzeni olduğunu ancak hükümetin irtica korkusuyla irkilmemesi gerektiğini belirtmiştir.²⁶

15 Ocak 1949 yılında Ankara’da imam hatip kursları açılmıştır. İl Millî Eğitim Müdürü Murat Uraz’da katılmıştır. Ankara’daki imam hatip kursunun ilk müdürü olan Celalettin Öktem akaid ve ahlak dersini vermiştir.²⁷ İmam hatip kurslarının açılışından sonra din eğitimine yönelik çalışmalar devam etmiş 1 Şubat 1949 tarihinde din derslerinin ilköğretimde verilmesini öngören yönetmelik gazetelerden önce basında yer almıştır. Nitekim 2 Şubat 1949 tarih ve 2414 sayılı özel kalem müdürlüğü çıkışlı Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu’nun imzasıyla ilkokullardaki tamim valiliklere yollanmıştır. Bakanlık 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren din derslerini okullarda okutmuştur. Bu derslerde Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki’nin yazdığı “Yavrularımıza Din Kitabı” adlı eser okutulmuştur.²⁸

Şemsettin Günaltay hükümeti ekonomik gelişmelerine bakıldığında Dünya Bankası tarafından Türkiye’ye gönderilen James Barker başkanlığındaki heyet Türk yetkililer ile özel sektörün kredi ihtiyaçları hakkında görüşmelerde bulunmuş, Türkiye’deki özel sektör ile sermayenin sanayi yapılanmasında bulunarak büyük faydalar sağlayabileceği yönünde fikir bildirmişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda sağlanacak bir kredi için bir aracı olması gerektiği düşünülmüş ve Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası ve bankaların görüşleri alınarak Türkiye’nin ilk özel kalkınma bankası Türkiye Sinai Kalkınma Bankasının temelleri Günaltay hükümeti zamanında atılmıştır. Bu banka Millî Şef döneminde liberal ekonomik yolun güçlenmesi bakımından önemli bir adım teşkil etmiştir.²⁹

1949 yılının mart ayında Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Atlantik Paktını mecliste gündeme getirmiştir. 16 Mart 1949 tarihindeki meclisteki konuşmasında “*Son zamanlarda bütün dünyayı uğraştıran sorunların başında Atlantik Paktı geliyor. Brüksel ittifakına dâhil 5 Batı Avrupa Devletine Amerika ile Kanada’nın katılmasıyla yapılacak anlaşma bir Atlantik savunma sistemi halinde kurulmaktadır. Bu anlaşmaya bazı öteki Atlantik devletleri de çağrılmıştır. Bazı özel nedenlerle ve düşüncelerle Atlantik memleketi olmayan İtalyan’ında bu anlaşmaya girmesi beklenmektedir. Kuzey Atlantik Paktı adı verilen ve sınırlı bir coğrafya bölgesine ait olacağı kurucuları tarafından bize açıkça bildirilmiş olan bu Karşılıklı Askeri Yardım Antlaşmasına, Atlantik kıyılarında bulunmayan Türkiye’nin girmesi söz konusu değildir. Bununla beraber barışa ve güvenliğe hizmet eden her anlaşmanın gerçekleşmesini Türkiye memnurlukla karşılar. Amerika’yi tarihinde ilk defa olarak Avrupa’daki barış ve güvenliğin ortaklığına bir anlaşma ile katan bu olayı Avrupa milletlerine huzur vermesi ve her türlü saldırıyı önleyerek savaşa engel olması bakımından hayırlı saymaktayız. Ve biz Avrupa’daki barışın ve güvenliğin Birleşmiş Milletler yasası içinde gerçekleşeceğine inanıyoruz. Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgede barış ve güvenliğin nasıl korunacağı hakkında İngiltere ve Amerika’da sıkı temas ve teşebbüslerimiz devam ediyor. Çünkü Avrupa’da ateşsiz savaş ya da soğuk savaş hüküm sürmekte ve bu durumun sürmesinden en çok Türkiye zarar görmektedir. Dünyanın bu karışık durumunda hiçbir sorumluluk payı olmadığı halde, güvensizlik havası karşısında Avrupa’daki en ağır savunma yüküne katlanmak zorunda bulunan tek millet Türk milletidir. Bu nedenle dünyanın barışa kavuşmasını herkesten çok biz özliyoruz”.*³⁰

Dışişleri Bakanının bu açıklamaları parti ayrımı olmaksızın mecliste olumlu karşılanmıştır. Dış politikadaki bu gelişmeler tüm partiler ve bağımsız milletvekilleri tarafından onaylandıktan sonra Dışişleri Bakanı 5 Nisan’da ABD’ye gitmiştir. İnönü’nün 31 Mart’ta ABD Başkanı Truman’a yazdığı mektubu götürmüştür. Mektupta Truman doktrini gereğince Türkiye’ye yapılan askeri yardıma teşekkür etmiştir. Truman ise mektuba verdiği cevapta Türk halkının selameti ve huzuru için elinden geleni yapmaya devam edeceğini söylemiştir. Bakan üç gün ABD’de kaldıktan sonra yurda dönmüştür. Truman ve İnönü’nün mektuplarını mecliste okumuş ve genel kurulda olumlu karşılanmıştır.

Günaltay hükümeti Atlantik paktına katılma çabalarını sürdürmüş ve birkaç ay sonra Avrupa Konseyine katılma çabalarında bulunmuştur. Mecliste kanun tasarısı hazırlanmış ve gerekçe olarak bu konseye katılmakla barışın korunacağı ekonomik iş birliği yapılacağı bildirilmiştir. Avrupa konseyinin Strazburg’daki ağustos ayındaki ilk toplantısına katılan Türkiye’nin buraya alınması toplantıda kabul edilmiştir. Ayrıca konseye girmekle Türkiye’nin Avrupa devleti olduğu kabul edilmiş ve Marshall Yardımından yararlanacağı belirtilmiştir.³¹

DP ise 20 Haziran 1949’da Ankara’da ise ikinci büyük kongresini yapmıştır. I. Kongreden beri fırka büyük bir yol kat etmiş ve 12 Temmuz Beyannamesinden sonra partinin güvenliği sağlamlaştırmıştır. Fakat parti büyük sıkıntılar

²⁶ Turan, a.g.e., s. 265.

²⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ocak 1949.

²⁸ Dere, İlker. **Hasan Tahsin Banguoğlu’nun Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi**, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 93.

²⁹ Nurçin, a.g.t., s. 128.

³⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 17, Toplantı: 3, Elli altıncı Birleşim, s. 30-37.

³¹ Goloğlu, a.g.e., s. 256-257.

geçirmiş, meclis grubunun yarısını kaybetmiş ve ilk kongrenin seçtiği genel idare kurulunun üçte birinden fazlasını görevden almıştır.

Kongrede iktidar güvenceli bir seçim kanunu çıkarmadığı için eleştirilmiştir. DP lideri Celal Bayar da eleştirilmiştir. Bayarın özellikle de 12 Temmuz Beyannamesi ve iktidar olan ilişkileridir. Bayar bu eleştirilere cevap vermiş, 12 Temmuz Beyannamesi ilan edildiği sırada iki yoldan birini tercih etmek durumunda olduklarını belirtmiştir. Birincisi ayaklanma ve ihtilal, ikincisi de sabır ve istikrardır. Demokratların ülkenin yararı için ikincisini seçtiklerini söylemiştir.

Kongrede ana davalar komisyonu raporu görüşülmüştür. Bu raporda “*seçimler, millet iradesinin serbestçe ortaya koymasını sağlamak zorundadır, dolayısıyla reyler tecavüz halinde vatandaşlar meşru müdafaa durumunda kalacaklardır. Ancak bu müdafaa kanuni yollarla yerine getirilmelidir; ne var ki vatandaşlarını bu durumda bırakan idareler milletin husumetiyle karşılaşacaklardır*”. Kongrede alınan bu karar DP'liler tarafından Milli Ant olarak kabul edilmiştir. Kongre iktidara bu sert uyarısı yapmış ve kongre sonucunda tekrar Celal Bayar DP Başkanı seçilmiştir.³²

Hükümet ise bir bildiri yayınlamıştır: “*Hükümet memlekette bir huzursuzluk havası tertipleyenlerle karşılaşmış bulunuyor. Demokrat partiyi idare edenlerle bu parti kongresi vatandaşlar arasında husumet duyguları uyandırmak istiyor*”.³³

1949 yılı ortalarında Türk Ceza kanununun değiştirilmesi hakkında mecliste görüşmelere başlanmıştır. MP İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni “*Bu tasarının hedefi aşırı sağ ve aşırı sol akımlardır. Fakat tasarı laiklik kavramının sınırlarını aşmaktadır*”. Osman Nuri Köni bu konuya laiklik meselesini de eklemiştir. DP Afyon Milletvekili Hasan Dinçer ise “*bu tasarı komünizmle mücadele için konmuş olan 141 ve 142. Maddelerdeki cezaları artırmaktadır. Oysaki hükümet komünizmle mücadele için elindeki silahları kullanmamıştır*”. DP Afyon Milletvekili Hazım Bozca ise “*Anarşistliğe ve komünizme karşı hepimiz birleşiyoruz ama tasarıdan bu anlamı çıkarmak çok zor*”. Konuşmalarında konuyu gericiğe getirmiş: “*Memlekette gericilik yoktur. Hiçbir zamanda olmamıştır. Gericiliğe kayanlar olabilir, ama onu da bu kanun önlemez*”. Başbakan Şemsettin Günaltay eleştirilere karşılık vermiştir: “*Memlekette gericilik yoktur ama gericilik komünizmle de gelebilir. Böyle yerler var ki gericilik kışkırtılabilir bunu görmüşüzdür, ayaklanmalar olmadı mı? Biz suçluları mahkemeye vermek için yasal yetki istiyoruz*”.³⁴ Muhalefetin şiddetli eleştirilerine rağmen ceza kanunu 10 Haziran 1949'da kabul edilmiştir.

Ceza kanunundan hemen sonra 5438 sayılı kanunla Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması, Dinsel Unvanlara Kullanılması hakkında 677 sayılı kanuna aykırı hareket edenlere yapılan cezalar hafifletilmiştir. Bu arada ünlü 5434 sayılı emeklilik kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca görevi nedeniyle öğrendiği gizli hususları başkalarına duyuran ya da işleri uydurarak yayan memurları cezalandıran 5439 sayılı, memurlardan kendileri ve eşleri ile çocukları için mal beyannamesi esasını getiren 5440 sayılı kanun çıkarılmıştır.³⁵

İlahiyat Fakültesinin kurulması aşaması 21 Mayıs 1949 mecliste komisyon raporunda ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Kanununda değişiklik yapılmak üzere bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, 5 Mayıs 1949 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında görüşülmüş ve Meclise sunulmak üzere kararlaştırılmıştır.³⁶ 5 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen yasa ile Ankara Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Şemsettin Günaltay 8 Haziran'da meclisteki konuşmasında “*İlk mekteplerde din dersleri okutmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanların namazlarını öğretmek, ölülerini yıkamak için imam hatip kursları açan bir hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlığın yüksek esaslarını öğretmek için ilahiyat fakültesi açan hükümetin başkanıyım*” demiştir.³⁷

16 Ekim 1949'da bir milletvekili ara seçim olmuştur. 12 ilde 14 milletvekilliği için seçim yapılmıştır. Bu iller şunlardır: İstanbul, Bursa, Bitlis, Erzincan, İçel, Kars, Kastamonu, Manisa, Mardin, Muş, Tokat ve Urfa'dır.³⁸ CHP seçimlere katılımın yüksek olmasını sağlamak amacıyla Rauf Orbay'ı İstanbul'daki yapılacak olan seçimlere bağımsız olarak girmeye ikna etmiştir. DP seçim güvenliği yüzünden protesto etmiş ve Rauf Orbay'ın adaylığına karşı çıkmıştır. Seçimler sonucunda CHP 12 ilden 14 milletvekili seçilmiş ve CHP saflarında meclise

³² Eroğul, Cem. (2014) **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Birinci Basım, Yordam Kitap, İstanbul, s. 62-64.

³³ Akşam Gazetesi, 28 Haziran 1949.

³⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 20, Toplantı: 3, Yüz dördüncü Birleşim, 08.06.1949, s. 572-596.

³⁵ Goloğlu, a.g.e., s. 269-270

³⁶ Nurçin, a.g.t., s. 218.

³⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem VIII, Toplantı 3, s. 598.

³⁸ Yenilmez, Ayça. (2018) **Dernekten Siyasal Partiye: Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi (T.E.S.T.)**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, s. 134.

katılmışlardır. İstanbul'da aday gösterilen Rauf Orbay'a sadece 8798 oy verilmiştir. İstanbul'da seçime katılma oranı %19,24 diğer yerlerde ise katılım oranı %20'yi bulamamıştır.³⁹

16 Kasım 1949'da ise MP Denizli mebusu Reşat Aydın'ın İsmet İnönü ve Celal Bayar'a suikast yapılacağı ihbarında bulunmuştur. Aydın'ın ihbarına göre MP Afyon Mebusları Sadık Aldoğan MP Kurucusu Osman Bölükbaşı, MP Genel Sekreteri ve Başkanvekili Fuat Arna İnönü ile Bayar'ı öldürmeyi kararlaştırmışlardır. Plana göre ilkin Bayar öldürülecek daha sonra iktidar partisi aleyhine çıkacak bir halk ayaklanması kargaşalığından istifade ederek İsmet İnönü öldürülecektir.⁴⁰ İhbar hadisesinden sonra hükümet aynı gün tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde Ankara Cumhuriyet Savcılığının olay hakkında tahkikat yapılması istenilmiştir. 17 Kasım 1949 günü Osman Bölükbaşı ile Fuat Arna tutuklanmıştır. Sadık Aldoğan'ın evinde ise aramalar yapılmıştır.⁴¹

Bir gün süren soruşturma sonucunda Osman Bölükbaşı, Fuat Arna ve Sadık Aldoğan'ın suçsuz olduğu anlaşılmıştır. Reşat Aydın'ın bu kişilere iftira attığı savcılık tarafından tespit edilmiştir. Aydın'ın ise bu durumu reddetmiştir. Reşat Aydın hakkında işlem yapılmış ve meclisten yasama dokunulmazlığının kaldırılması istenilmiştir. Meclis 30.11. 1949 tarihinde Aydın'ın dokunulmazlığını kaldırmış ve tutuklanmıştır. 31 Ocak 1950 tarihinde ise kefaletle serbest bırakılmıştır.⁴²

Bu olaylardan kısa süre sonra iktidar hukukçulardan oluşan 11 kişilik bir bilim kurulunca hazırlanmakta olan seçim yasasını 16 Aralık 1949'da TBMM'ye sunulmuştur. Kurul "yalnızca bilimseli tamamıyla bağımsız, kesinlikle tarafsız ve sorumluluğu orantılı yetkilere sahip "olarak partilerden de fikirlerini bildirmelerini istemiştir. Kurul amaçlarının "vatandaşlara kesin güven verecek, bilimin ve demokrasinin verilerine ve ülkenin gerçeklerin uygun bir seçim kanunu yapmak olduğu belirtilmiştir.⁴³

TBMM Başkanlığı ise tasarayı geçici komisyona göndermiştir. Bu tasarıda "*milletvekili seçiminin tek dereceli, genel, eşit, gizli oy ile serbest ve dürüst yapılması esasına dayanmaktadır. Bu tasarı ile seçim bölgeleri ve sandık alanları halkın denetimini artıracak şekilde daraltılmıştır. Sandık kurullarının tarafsızlığı için partiler eşit sayıda üye bulundurabileceklerdir. Kapalı yerlerde gizli olarak zarfa konacak oylar seçmenin kendisi tarafından herkesin gözü önünde sandığa atılacaktır. Oyları ayrılması ve sayılması açık olacak ve düzenlenen sayım tutanağı sandık başına asılacaktır. İl ve ilçe seçim kurullarına hakimler başkanlık edecek, şikâyet ve itirazlar Yüksek Seçim Kurulunda incelenip TBMM'ye arz edilecektir.*"⁴⁴

Tasarı ve rapor üzerindeki ilk eleştiriyi MP İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni yapmıştır. Köni ordu üyelerinin seçme hakkından yoksun tutulmalarının anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. MP Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç seçim tutanaklarının meclise gelmeden önce yargıçlarca onanmasını, seçimlerde nisbi, temsil ya da dar bölge sisteminin uygulanmasını, Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılmasını istemiştir. ⁴⁵DP grubu bu yasa olumlu karşılamışlar fakat Yüksek Seçim Kurulu yerine Yüksek Seçim Mahkemesi kurulmasını istemişlerdir. DP Yüksek Seçim Kurulunu öneren geçici komisyon raporu yerine hükümetin ilk tasarısının görüşülmesini istemişlerdir. Hükümet adına konuşan Başbakan Yardımcısı Nihat Erim hükümet tasarısı ile geçici komisyon raporunun sadece isim farkının bulunduğunu yetki itibarıyla ikisinin aynı olduğunu ileri sürmüştür. Görüşmeler sonucunda 12 MP'li mebusunun ret oyuna karşılık 342 kabul oyuyla 16 Şubat 1950'de yeni seçim yasası kabul edilmiştir.⁴⁶

Yeni yasanın kabulünden sonra seçimlerin ne zaman yapılacağına ilişkin karar TBMM'nin 29 Mart 1950 günkü toplantısında alınmıştır. DP 15 Nisan'ı önerdiyse de 229 kabul oyuyla seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁷

Seçim hazırlıkları yapılırken beklenmedik bir olay olmuştur. Mareşal Fevzi Çakmak 10 Nisan 1950'de ölmüştür. Fevzi Çakmağın hayatına bakıldığında 1876'da İstanbul'da doğmuştur. 1895'te Harp Okulundan mezun olmuştur. 1898'de ilk görevi olan Tümen Kurmay Başkanlığına atanmıştır. 1913'te Albay ve Tümen Komutanı, 1915'te Çanakkale Anafartalar Grup Komutanı, 1917'de Diyarbakır ve Filistin'de ordu komutanı olarak görev yapmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Harbiye Nazırlığına getirilmiştir.⁴⁸ Harbiye Nazırlığı sırasında İstanbul işgal edilmiş ve kabineden istifa etmeyince Mustafa Kemal Paşayla arası açılmıştır. Damat Ferit Hükümeti kabine dışı

³⁹ Çufalı, a.g.e., s. 137.

⁴⁰ Akşam Gazetesi, 17.11.1949.

⁴¹ Yeni Sabah Gazetesi, 17.11. 1949.

⁴² Goloğlu, a.g.e., s. 276-277.

⁴³ Turan, a.g.e., s. 269-270.

⁴⁴ Goloğlu, a.g.e., s. 291-292.

⁴⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk sekizinci Birleşim, 07.02.1050, s. 154-169.

⁴⁶ Goloğlu, a.g.e., s. 292-293.

⁴⁷ Turan, a.g.e., s. 272.

⁴⁸ Yılmaz, Ensar. (2008) *Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları 1945-1950*, Birinci Basım, Birey Yayıncılık, İstanbul, s. 346.

kalınca gizlice İstanbul'dan Anadolu'ya gidip milli mücadeleyi desteklemiştir.⁴⁹TBMM tarafından Milli Müdafaa Vekili ve Vekiller Heyeti Başkanlığı yapmıştır. İkinci İnönü Savaşından sonra orgeneral, Sakarya Meydan Muharebesinden sonra mareşal olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'ten 1944 yılına kadar Genelkurmay Başkanlığı yapmıştır.

1944'te emekli edilince İsmet İnönü ile arası açılmıştır. CHP daha sonra milletvekilliği teklif etmiş fakat kabul etmemiştir. 1946'da DP listesinden bağımsız aday olarak İstanbul mebusu seçilmiştir. 1947'de DP'den ayrılarak MP'nin kurucuları arasında yer almıştır. İnönü ordu üzerindeki etkisinden dolayı Fevzi Çakmak'tan çekinmiş ve DP ise onun bu özelliğini kullanmaya çalışmıştır. 1950 yılında Fevzi Çakmak hastalanmış ve Teşvikiye Sağlık Yurduna yatırılmıştır. İnönü ziyaret etmek istemiş fakat kabul etmemiştir. 10 Nisan'da öldüğünde gazeteler siyah başlıkla çıkmıştır. MP, DP ve MTTB birer bildiri yayınlamışlardır. Halkevlerinin önünde toplanan siviller ve askerler mareşalin tabutu başında nöbet tutmuşlardır. İstanbul radyosu o gün normal yayınlarına devam edince, Teşvikiye'de toplanan kalabalık halk topluluğu yürüyüşe geçip radyoevinin önüne gelip protesto etmişlerdir. Hükümet bu durum üzerine İstanbul valisine cenazenin resmi merasimle kaldırılacağını söylemiştir. Fakat cenazenin önünde toplanan halk askeri töreni yaptırmamıştır. Cenaze tekbir getirilerek Eyüp'e götürülmüştür.⁵⁰

Cenaze nedeniyle iki gün olaylar sürmüş ve kentte hükümetin otoritesi sarsılmıştır. 38 kişi tutuklanmış ve bu kargaşanın CHP'nin İstanbul'u kaybedeceği olarak yorumlanmıştır.⁵¹

1950 yılına girilirken CHP'de ise bir kargaşa ortamı vardır. Partinin İzmir kongresinde bir delege "CHP üç bin yıl kadar iktidarda kalacak" dediyse de CHP'nin yöneticileri 1950 seçimlerini kazanıp kazanmayacaklarından emin değillerdir. Partide müfritler (aşırılar), mutediller (ılımlılar) kavgası yeniden başlamış, "parti ıslahatçıları" denilen grup kurultayı toplamadan seçime gitmek istemekte, muhaliflerse bu hareketin on binlerce partilinin seçim çalışmalarını sarsacağını ileri sürmüşlerdir.⁵²

CHP bazı ilkelerin ve kendisine yönelik tenkitlerin etkisiyle muhalefete kayan oyları durdurmak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. 19 Nisan'da Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesini devlet töreniyle açmıştır. Bu arada Ticari tarikatı şeyhi ve mensuplarının çıkardığı olaylar kamuoyunda tepki çekmiştir.⁵³ Zafer Gazetesinin 11 Nisan 1950 sayısında meclisin dinleyici locasından Arapça ezan okuyan Ticanilerin şeyhi Kemal CHP'ye üye olduğunu ve müritlerinden bu partiye rey vermeleri istediğine ilişkin yazı yayımlanmıştır. Bu haber üzerine Kemal Pilavoğlu tutuklanmıştır.⁵⁴ Ayrıca Atatürk aleyhinde yazılar yazan Büyük Doğu Gazetesi sahibi Necip Fazıl Kısakürek hükümetin manevi kişiliğine hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanmıştır.

Hükümet bu olaydan sonra ülkedeki sol faaliyetlere ilişkin bazı girişimlerde bulunmuştur. 22 Mart'ta sınırlı bir af yasası çıkarmıştır. Bu yasaya göre 29 Ekim 1948'den önceki suçları affetmiştir. Ancak "Eski Putları Kırılım" başlıklı yazısında "Donanmayı ayaklanma için kıskırtıyor" savıyla yazı yazan Nazım Hikmet 29 Ağustos 1938'de ceza almış ve bu af kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu kararı protesto eden Nazım Hikmet, bir sonuç alamayınca açlık grevine başlamıştır. Ardından onu desteklemek isteyen Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rıfat Horozcu 'da iki günlük açlık grevi yapmışlardır.⁵⁵

PARTİLERİN 1950 SEÇİMİ HAZIRLIKLARI

Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü seçim çalışmalarına başlamış, ilk konuşmasını 23 Mart 1950'de Polatlı'da yapmıştır. Konuşmasında "*Geçen dört sene zarfında benim başlıca uğraştığım mesele, vatandaşlar arasında dirlik düzenliği korumak ve Türkiye'nin dış emniyeti üzerinde selamet yolunu bulmasına çalışmak olmuştur. Bu memlekette şimdiye kadar misali görülmemiş olan uzun bir hürriyet rejimi içinde muhtelif kanaatte vatandaşların, siyasi faaliyetlerini emniyet içinde bulundurmağa çalıştık. Gücümüzün yettiği kadar, sert münakaşa/arın zararsız geçmesini, siyasi çevre/erimizin birbirine tahammül göstermelerini hem kendi nefsimizde hem siyasi teşekküller arasında tesise uğraştık*".⁵⁶Muhalefetle arasında gerginliği yatıştırıcı ifadeler kullanmıştır.

İnönü 25 Mart'ta 'da Kırıkkale'de konuşma yapmıştır. İnönü altı oklu prensiplerin çıkarılabileceği mesajını vermiştir: "*Halk Partili vatandaşlarıma söyleyeyim ki, bizim inandığımız altı oklu prensiplerin anayasadan çıkarılması tabii olacaktır. Biz, Halk Partili olarak altı oklu prensiplerimizi vatandaşlarımıza beğendirmeye*

⁴⁹ Goloğlu, a.g.e, s. 301.

⁵⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 346-349.

⁵¹ Turan, a.g.e., s. 276.

⁵² Bila, Hikmet. (2008) **CHP 1919-2009**, 4. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, s. 120-121.

⁵³ Turan, a.g.e., s. 272.

⁵⁴ Zafer Gazetesi, 11 Nisan 1950.

⁵⁵ Turan, a.g.e., s. 273.

⁵⁶ Benhür, Çağatay. (2007) "14 Mayıs 1950 Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", **Selçuk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, sayı 17 (2007), s. 61-75.

çalışmakta devam edeceğiz.”⁵⁷ Bir gün sonra CHP’de beklenmedik bir olay olmuştur. Ali Fuat Cebesoy CHP’den istifa edip DP’ listelerinden bağımsız olarak seçime girme kararı almıştır.⁵⁸ Ali Fuat Cebesoy “Şahsımı hiçbir zaman bahis konusu yapmış bir adam değilim nerede olursam olayım memlekete hizmet bence ön safta gelir. Bugünkü dünya vaziyeti karşısında memleketin durumunu bütün partilerin üzerinde tutmak doğru olur, kanaatindeyim. Benim birkaç gün evveline kadar içerisinde bulunduğum parti de dâhil olmak üzere, partiler arasında politika mücadelesi o kadar ilerlemiş ve genişlemiştir ki, memleket meseleleri bir tarafa bırakılmıştır. İktidar partisi bu liderleriyle önümüzdeki seçimlerde yerinde kalırsa memleket işleri iyi gitmeyecektir. Benim halk partisinden ayrılmam demek, bu mücadelede partinin haksız olduğunu görmem demektir. Yeni dört senelik teşrii hayatta onların yanında mesuliyet almayacağım”.⁵⁹

CHP 22 Nisan 1950’de aday listesini yayınlamıştır. Aday listesinde bakıldığında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Malatya ve Ankara iki yerden, Başbakan Şemsettin Günaltay Sivas ve Erzincan iki yerden, Orgeneral İzzettin Çalışlar Erzurum, Hasan Ali Yücel Giresun, Falih Rıfkı Atay Gümüşhane, Hüseyin Cahit Yalçın Kars, Kazım Özalp Van, Şükrü Kaya Muğla tanınmış kişiler vardır. Parti listesinde bağımsız olarak Yargıtay II. Hukuk Dairesi Başkanı Ali Hikmet Berki Tokat’tan aday gösterilmiştir.⁶⁰

Adayların mesleki dağılımları şöyledir: 54 avukat, 51 idareci, 46 maliyeci, 44 hekim, 41 tüccar, esnaf, 40 profesör, 39 çiftçi, 36 yargıç, 25 gazeteci, 18 belediyeçi, 16 yüksek mühendis, 14 general, 14 ziraat uzmanı, 13 subay, 13 eczacı, 6 fabrikatör, 4 dişçi, 4 ilahiyatçı, 3 hariciyeci, 3 işçi.⁶¹ Toplam 484 aday gösterilmiştir bunların 479’u erkek, 5’i kadındır.

CHP aday listesini yayımladıktan sonra 27 Nisan’da seçim bildirgesini yayımlamıştır. Bildiride anayasa batı demokrasileri örnek alınarak yeniden düzenlenecektir. TBMM dışında ikinci bir meclis ya da senato oluşturulacaktır. 6 ilke fırkanın temel prensipleri olarak kalacak, ancak tek partili hayatın gereği olarak yer aldığı anayasadan çıkartılacaktır. İşçilere yeni haklar tanınacaktır. Devletçilik uygulaması daraltılacaktır. İktisadi anlamda devletin rolü kısıtlanacak, özel sektöre daha çok fırsat verilecek ve yabancı sermayeye olanak sağlanacaktır. Cumhurbaşkanı’nın görev ve yetkileri tanımlanacak ve sınırlandırılacaktır.

DP ise seçim kampanyalarında bir yandan MP’nin kendisine yönelttiği muvazaa partisi suçlamasına kendini savunmak durumunda kalmıştır. Ayrıca DP afiş hazırlamış “Yeter, söz milletindir” yazısıyla ulusal egemenliğin vatandaşa yüklediği görevi hatırlatmıştır.⁶² DP 24 Nisan’da seçim listesini açıklamıştır. DP Hakkâri dışında bütün illerde seçime girmiştir. Celal Bayar Bursa ve İstanbul, Adnan Menderes Aydın ve İstanbul, Fuat Köprülü İstanbul ve Aydın, Ali Fuat Cebesoy Eskişehir ve İstanbul, Refik Koraltan Balıkesir ve İçel gibi isimler iki yerden adaylıklarını koymuştur. Ayrıca Halide Edip Adıvar İzmir, Nadir Nadi Abaloğlu Muğla, Suat Hayri Ürgüplü Kayseri, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi bağımsız isimler adaylıklarını koymuşlardır. Ünlü isimlerden hiçbiri Ankara’dan aday gösterilmemiştir.⁶³ Adayların mesleki dağılımı şunlardır: 88 Avukat, 69 Bürokrat, 56 Çiftçi, 55 Tüccar, 52 Doktor, 37 Milletvekili, 23 Subay, 20 Mühendis, 19 öğretmen (öğretim üyesi), 18 gazeteci, 12 iktisatçı gibi meslek dağılımları vardır.⁶⁴

DP 8 Mayıs’ta seçim bildirisini yayımlamıştır. Bildiride daha çok CHP programı eleştirilmiştir. Yapıcı teklifler olarak üretimi artırıp vergileri indirmek, devlet tekellerini ortadan kaldırmak ve memleketin mali kaynaklarına uygun denk bir bütçe yapmak suretiyle memleket ekonomisini kalkındırmayı ileri sürmüşlerdir. Ayrıca milli geliri artırmanın en önemli yolunun özel ve yabancı sermaye için siyasi verimliliği sağlamaktır.

DP’lilere göre memleketin ekonomik ve sosyal eksiklikleri siyasi sistemin kusurlu olmasından doğuyordu, bunun için de ilk çare demokrasi ilkelerine göre rejimi yeniden düzenlemektir. DP’lilere göre milletın oyu ile meydana gelecek bir iktidar değişikliği halkta kendine güvenme hissi yaratacak ve bu sayede demokrasiye alışılacaktır. Bu amacı gerçekleştirmek demokratların temel vazifesidir. Ayrıca iktidar değişikliğinin herhangi bir sosyal sınıfın durumunu siyasi rejimi ve prensiplerini değiştirmeyeceğini temin etmişlerdir.⁶⁵

MP ise aday listesini 23 Nisan’da açıklamıştır. Parti Genel Başkanı Hikmet Bayur İstanbul ve Kastamonu’dan, Osman Nuri Köni İstanbul ve Kastamonu, Osman Bölükbaşı İstanbul ve Kırşehir, Fuat Arna İstanbul ve Kocaeli,

⁵⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mart 1950.

⁵⁸ Kocabaş, Süleyman. (2009) **İnönü Dönemi 1938-1950**, Bayrak Yayıncılık, Kayseri, s. 579-580.

⁵⁹ Zafer Gazetesi, 29 Mart 1950.

⁶⁰ Burçak, a.g.e., s. 215-216.

⁶¹ Behhür, a.g.m., s. 70

⁶² Turan, a.g.e., s. 274.

⁶³ Burçak, a.g.e., s. 216-17.

⁶⁴ Behhür, a.g.m., s. 64.

⁶⁵ Karpat, Kemal. (1996) **Türk Demokrasi Tarihi**, Birinci Baskı, Afa Yayınları, İstanbul, s. 201.

Enis Akaygen Ankara ve İstanbul, Sadık Aldoğan Ankara ve İstanbul, Eski Onursal Başkan Mareşal Fevzi Çakmağın eşi Fitnat Çakmak gibi isimler Ankara ve İstanbul'dan aday gösterilmişlerdir.⁶⁶

MP seçim bildirisini 9 Nisan'da açıklamıştır. Bildiride yurtta hükümet baskısına son vermek bunun yerine hürriyet havası getirmek, devlet sermayeciliğine son vererek her türlü girişimciliği serbest bırakmak, işçilere grev hakkı tanımak, israfı önlemek köylüyü refaha kavuşturucu önlemleri almak, ülkede güveni yeniden kurmak ve Milli Şef yönetimini ortadan kaldırmaktır.⁶⁷

14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimlere CHP, DP tüm ülke genelinde, MP Ankara, İstanbul, İzmir olmak üzere toplam 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi İstanbul, Çanakkale ve Tekirdağ illerinde, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, İşçi ve Çiftçi Partisi katılmıştır. Seçimlerde sonucunda 8.905.567 kişiden 7.916.091'i oy kullanmıştır. Yani başka bir deyişle seçime katılma oranı %88,88 olmuştur. DP oyların 4.242.831 oy %53,59 408 mebus, CHP 3.165.096 oy %39,98 69 mebus, MP 240.209 %3,03 1 mebus, Milli Kalkınma Partisi 868 %0,011, Bağımsızlar 257.087 %3,40 9 mebus kazanmışlardır. Sonuçlar sonunda çoğunluk sisteminden dolayı DP 408 milletvekiliyle mecliste büyük bir çoğunluk sağlamıştır. CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Malatya'dan mebus seçilmiş, son CHP hükümetinden sadece Şemsettin Günaltay mebus seçilmiştir. Ayrıca Milli Şef Dönemi Başbakanlarından Hasan Saka mebus olmuş, fakat Şükrü Saraçoğlu seçilememiştir.⁶⁸

Çetin Yetkin'e göre DP'nin seçimi kazanmasını CHP iktidarına karşı yürüttüğü propagandaya dayandırmaktadır. Bu propagandada şunlar geçmektedir:

- ✓ *“Bir muvazaa partisi, yani CHP tarafından danışıklı dövüş partisi olmadığını kanıtlamak*
- ✓ *II. Dünya Savaşı boyunca çekilen sıkıntıları, geniş kitleleri zora sokan önlemleri gündemde tutmak, eleştirmek*
- ✓ *1946 seçimlerinde baskı ve yolsuzluk yapıldığını ileri sürmek*
- ✓ *Halkın memur, polis ve jandarma zulmü altında yaşadığını sürekli işlemek*
- ✓ *CHP'nin demokrasiyi gerçekten istemediğini, doğal yapısının antidemokratik olduğunu ileri sürmek, halkın özgürlüğüne ve milli iradeye karşı olduğunu söylemek*
- ✓ *Sovyet tehdidini bahane ederek demokratik hak ve özgürlükleri kısıtladığını savunmak*
- ✓ *CHP'nin halkı küçümsediği üzerinde durmak*
- ✓ *Devletçiliği eleştirmektir.”⁶⁹*

Seçimden sonra Malatya milletvekili seçilen İsmet İnönü seçim gecesinde şu konuşmayı yapmıştır: *“Mevhibe hanımefendi Çankaya'dan Ankara'ya artık otobüsle inmeye hazır mısınız? Eşi de Hazırız paşam, hazırız yanıtını vermiştir.”*

Seçimlerden kısa süre sonra İngiltere Başbakanı Winston Churchill İsmet İnönü'ye bir mektup yollamıştır. Mektupta

“Aziz Generalim,

Her ne kadar benim Türk politika işlerine karışmaklığım doğru olmayabilirse de Türkiye'nin kaderine başkanlık ettiğiniz uzun devrenin kapanmış olduğunu, şahsen büyük üzüntü duyarak öğrenmiş bulunuyorum.

Bana öyle geliyor ki tarih, General olarak kazandığınız zaferlerden başka, Türkiye Cumhuriyeti'ni İkinci Dünya Harbinin vahim tehlikeleri içinden nasıl sıyrıp geçirdiğinizi ve aynı zamanda, Mustafa Kemal tarafından sert müsaadelerle kurulmuş olan hürriyetçi ve müterakki hükümet sistemini nasıl muhafaza ettiğinizi kaydedecektir.

Dostça ve zevkli olan mülakatımızı daima hatırlarım ve politika sahnesinden şimdiki çekilişinizde, size en iyi dileklerimi yollarım.”⁷⁰

Winston S. Churchill

31 Mayıs 1950

⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Nisan 1950.

⁶⁷ Turan, a.g.e., s. 276.

⁶⁸ Turan, a.g.e., s. 278-279.

⁶⁹ Yetkin, Çetin. (2003) Karşı **Devrim 1940-1950**, 2. Basım, Otopsi Yayınları, İstanbul, s. 585.

⁷⁰ Aydemir, Şevket Süreyya. (1967) **İkinci Adam**, 2. Cilt, Yükselen Matbaası, İstanbul, s. 486-489.

22 Mayıs 1950 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. DP İstanbul Milletvekili Celal Bayar, CHP Malatya Milletvekili İsmet İnönü, DP İzmir Milletvekili Halil Özyörük adaylıklarını koymuşlardır. Mecliste yapılan oylama sonucunda toplam 453 oydan 387 oy Celal Bayar'a, 64 oy İsmet İnönü'ye, 1 oy Halil Özyörük'e ve 1 oyda çekimser verilmiş. Celal Bayar cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Aynı gün Celal Bayar:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına”

*“Türkiye Büyük Millet Meclisinin yeniden seçilmesiyle Şemsettin Günaltay Hükümetinin vazifesi hitam bulduğundan, yeni Bakanlar Kurulunun teşkiline İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'in memur edilmiş olduğunu saygılarımla arz ederim”.*⁷¹

SONUÇ

1949 Yılında Hasan Saka hükümetinin istifasıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabineyi kurmakla görevlendirilen Şemsettin Günaltay hükümeti önemli kararlar almıştır. Hükümet programında laiklik ilkesinden ödün vermeden dinsel reformların yapılacağı, demokratik seçim sistemi yasası çıkarılacağı ve Batıyla olan ilişkilerin daha da geliştirileceği ve liberal ekonomiye geçiş vurgulanmıştır. 1949 yılı şubat ayında ilkokullara din dersinin konulması ve haziran ayında İlahiyat Fakültesini açarak dinsel reformları gerçekleştirmiştir. 1950 Mart ayında seçim sistemindeki açık oy gizli sayım yerine gizli oy açık sayım ilkesi getirilmiş ve demokratik seçim yönünde bir adım atılmıştır. Dış politikada ise Batı olan ilişkilerinde Avrupa konseyine girmekle ileriki yıllarda Türkiye'nin Atlantik Paktına katılmasında önemli bir evre teşkil etmiştir. Ekonomide ise Türkiye Sınai Kalkınma bankasının kurulmasıyla liberal ekonominin güçlenmesi için önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Yapılan bu gelişmelere rağmen iç politikadaki istikrarsızlık çözülememiş, muhalefetin yükselişi önlenememiş ve ekonomik sorunların üstesinden gelinememiştir. Bu durum 14 Mayıs 1950 seçimlerine de yansımış ve 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiş ve yeni bir dönem başlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler, Tezler

AHMAD, Feroz. Demokrasi Sürecinde Türkiye, Hil Yayınları, İstanbul, 2015.

AYDEMİR, Şevket Süreyya. İkinci Adam (1938-1950), 2. Cilt, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1967.

BAŞBAKANLIK O ve M DAİRE BAŞKANLIĞI, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978.

BİLA, Hikmet. CHP 1919-2009, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

BENHÜR Çağatay, “14 Mayıs 1950 Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, Selçuk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 17, 2007, s. 61-75.

BURÇAK, Rıfık Salim. Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950, Olgaç Yayınevi, Ankara, 1979.

ÇAYLAK Âdem ve Nişancı Şükrü, “Türkiye'de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş Mi Siyasal Rejimin Restorasyonu mu?”, Osmanlıdan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009.

ÇUFALI, Mustafa. Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi, Babil Yayıncılık, Ankara, 2004.

DERE İlker, “Hasan Tahsin Banguoğlu'nun Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi”, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.

EROĞUL, Cem. Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.

GOLOĞLU, Mahmut. Demokrasiye Geçiş 1946-1950, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982.

KARPAT, Kemal. Türk Demokrasi Tarihi, Afa Yayınları, İstanbul, 1996.

KOCABAŞ, Süleyman. İnönü Dönemi 1938-1950, Bayrak Yayıncılık, Kayseri, 2009.

KOÇAK, Cemil. “Siyasal Tarih (1923-1950)”, Yakınçağ Türkiye Tarihi I 1908-1980, Milliyet Kitaplığı, İstanbul, 2003.

NURÇİN, Emrah. “Mehmet Şemsettin Günaltay Hükümeti (1949-1950)”, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2018.

⁷¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt: 1, Toplantı: Olağanüstü, Birinci Birleşim, 22.05.1950, s. 7-9.

TURAN, Şerafettin. Türk Devrim Tarihi, 4. Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

UNAT Kadri. “Atatürk Sonrası Türkiye”, Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017.

UZUN Hakan, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.12, S. 25,2012, s. 101-139.

YENİLMEZ, Ayça. “Dernekten Siyasal Partiye: Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi (T.E.S.T.)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

YETKİN, Çetin. Karşı Devrim 1940-1950, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.

YILMAZ, Ensar. Türkiye’nin Demokrasiye Geçiş Yılları 1945-1950, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Resmi Yayınlar

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 8, Toplantı 3, Otuz altıncı Birleşim, 24.01.1949, C: 16.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 8, Toplantı 3, Yüz dördüncü Birleşim, 08.06.1949, C: 20.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 8, Toplantı 4, Kırk sekizinci Birleşim, 07.02.1950, C: 24.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 9, Toplantı Olağan, Birinci Birleşim, 22.05.1950, C: 1.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Yeni Sabah

Zafer